

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ІМЕНІ ПЕТРА ВАСИЛЕНКА**

РЕПЛЕВСЬКА Оксана Юріївна

УДК: 65.321.8:631

**СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ОБСЛУГОВУЮЧИХ КООПЕРАТИВІВ**

08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

Харків – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у ДВНЗ “Херсонський державний аграрний університет” Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент
СКРИПНИК Світлана Валентинівна,
Херсонський державний аграрний університет,
в.о. завідувача кафедри обліку і оподаткування;

Офіційні опоненти: доктор економічних наук
НОВАК Наталія Петрівна,
Новотроїцька державна податкова інспекція
Генічеського управління Головного управління
ДФС у Херсонській області,
начальник;

доктор економічних наук, професор
МАРМУЛЬ Лариса Олександрівна,
професор кафедри економіки,
Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет імені Григорія
Сковороди.

Захист відбудеться «06» грудня 2019 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.832.02 у Харківському національному технічному університеті сільського господарства імені Петра Василенка за адресою: 61002, м. Харків, вул. Алчевських (Артема), 44, конференц-зала.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка за адресою: 61002, м. Харків, вул. Алчевських (Артема), 44, читальний зал.

Автореферат розісланий «05» листопада 2019 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

С.В. Руденко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Розвиток сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів набуває все більшої актуальності й практичного значення як в Україні, так і в усьому світі. Це пов'язано з необхідністю вирішення як виробничо-економічних, так і соціальних проблем дрібних аграрних товаровиробників, які складають основу сільського населення у переважній більшості країн. Необхідно зазначити, що названі кооперативи є унікальними організаційними та системними утвореннями. Не будучи підприємствами у класичному розумінні (є неприбутковими, не володіють майном своїх учасників, надають послуги переважно їм же), посередниками на ринку, вони носять ознаки реалізаційно-збутових організацій (здійснюють функції заготівель, збуту та ін.), аграрних підприємств (забезпечують процеси основного виробництва) і навіть громадських організацій (засновані добровільно, неприбуткові, демократичні в управлінні та діяльності).

В такому розумінні вони представляють важливий інтерес не лише для аграрної сфери господарювання, але й для сільської економіки, сільських територій та громад загалом. Значний вклад у розвиток кооперативної ідеї внесли відомі теоретики кооперативного руху і вчені економісти-аграрники, такі як В. Антонович, М. Драгоманов, С. Подолинський, С. Кача, Д. Танячкевич, М. Баллін, М. Левитський, Р. Оуен, Ш. Фур'є, Г. Шульце-Деліч, Ф. Райффайзен, О. Чаянов, Дж. Коул, Дж. Стречі, М. Туган-Барановський, Ш. Жід, М. Кондратьєв, Б. Мартос, Є. Храпливий. У наш час – В. Апопій, В. Гончаренко, В. Зіновчук, О. Крисальний, Р. Корінець, Л. Мармуль, Л. Молдаван, Н. Новак, В. Пантелеймоненко, Н. Рунчева, С. Скрипник, І. Томич, Г. Черевко та ін.

Проте за роки незалежності сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи так і не здобули належного їм статусу в економіці агросфери, тим більше у соціальному розвитку сільських територій. Це зумовило нагальну потребу в уточненні їх соціально-економічного змісту, спільних та відмінних рис з іншими кооперативними утвореннями й організаційно-економічними формами агробізнесу, інституційних засад функціонування й гарантій неприбутковості; соціальної направленості; методики оцінки ефективності; виявленні проблем, ризиків і загроз, конкурентних переваг та їх співставлень і на цій основі – розробки пріоритетних напрямів забезпечення організаційної та фінансово-економічної стійкості й поступального соціально-економічного розвитку.

Вказане зумовило вибір теми, актуальність, мету, завдання, об'єкт, предмет, новизну, основні результати й висновки, практичні рекомендації дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана у відповідності до науково-дослідної тематики Херсонського державного аграрного університету “Розробка напрямів розвитку економічних і фінансово-кредитних відносин й обліково-

аналітичного забезпечення функціонування підприємницьких структур” (номер державної реєстрації 0111U003575). У її межах автором уточнено категорію сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів через ідентифікацію їх не тільки економічної, але й соціальної сутності; визначено особливості відносно подібних кооперативних утворень, а також аграрних, збутових підприємств, громадських організацій; здійснено оцінку ефективності функціонування; розроблено напрями стійкого розвитку на перспективу.

Мета та завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає в обґрунтуванні наукових засад і розробці практичних пропозицій щодо збереження організаційної структури та стійкого соціально-економічного розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів.

Досягнення поставленої мети ґрунтувалося на постановці та вирішенні наступних **завдань**:

- визначити сутність сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів та їх взаємозв'язків з суб'єктами господарювання на селі;
- обґрунтувати соціологізацію змісту й розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів;
- розробити методичні засади оцінки рівня організаційно-економічної та фінансової стійкості кооперативів як системних утворень;
- здійснити аналіз типології, спеціалізації сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів та їх місця у структурі агробізнесу й розвитку сільських територій;
- дати оцінку маркетингових стратегій розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів;
- визначити особливості соціального середовища функціонування сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів;
- розробити інноваційно-інвестиційні інструменти забезпечення соціально-економічної ефективності та фінансової стійкості сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів;
- обґрунтувати організаційно-економічний та мотиваційний механізми соціально-економічного розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів;
- визначити напрями удосконалення міжгосподарських відносин та посилення соціологізації розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів.

Об'єктом дослідження є процеси формування й забезпечення організаційної і фінансової стійкості та соціально-економічного розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів та управління ним.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та практичні аспекти соціально-економічного розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів та управління ним.

Методи дослідження. У дисертаційній роботі були використані основні положення економічної теорії, економіки сільськогосподарських кооперативів

та аграрних підприємств, управління й регулювання їх розвитку; сучасні організаційно-управлінські уявлення про його механізми й інструменти в Україні і в світі, відповідні нормативно-законодавчі акти на національному та європейському рівнях. При цьому були використані сучасні загальнонаукові й спеціальні методи наукового пізнання. Зокрема, це методи історичний, монографічний, системно-структурного аналізу й синтезу – при виконанні наукових абстракцій і теоретичних узагальнень.

Статистико-економічні методи (абсолютних і відносних величин, індексні, групувань і ранжувань), математичного програмування були доцільними при розрахунках ефективності й конкурентоспроможності обслуговуючих кооперативів, їх ресурсного потенціалу, визначенні тенденцій й розробці напрямів розвитку. При оцінці організаційної і фінансово-економічної стійкості використовувалися фінансово-економічні методи. При розробках організаційності стійкості й перспектив розвитку з урахуванням виявлених переваг і недоліків використовувалися методи опитувань, SWOT- та PEST-аналізу, БКГ, маркетингових стратегій, порівнянь, екстраполяції, лінійного й нелінійного моделювання.

Інформаційну базу дослідження склали дані облікової й публічної річної/періодичної фінансово-економічної звітності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів; аналітичні огляди їх ринкових позицій; матеріали відповідних міністерств і відомств, сільських територіальних громад; наукових періодичних або/та стаціонарних (постійних), у т.ч. монографічних видань, всесвітньої мережі Internet, особисті спостереження автора.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає в тому, що були розроблені теоретичні, методичні положення щодо збереження організаційної стійкості та формування напрямів соціально-економічного розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів.

Найбільш суттєвими результатами дисертації є наступні:

вперше:

- обґрунтовано концептуальні засади посилення соціальної складової у діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів як такої, яка зосереджується на питаннях впровадження інновацій і знань, особистісного росту учасників, співпраці і взаємодопомоги;

удосконалено:

- визначення дефініції “сільськогосподарський обслуговуючий кооператив”, яке, крім традиційного тлумачення як неприбуткової організації, розширено складовими “соціальне об’єднання самостійних власників”, “форма гарантованого самозабезпечення послугами учасників”, “економічний потенціал співпраці”;

- сукупність методів оцінки ефективності та стійкого розвитку сільськогосподарських виробничих кооперативів й управління ними як соціально-економічних систем на засадах доповнення традиційних методів

досить новими (бенчмаркінгу, управління прибутком, бюджетування), узгодженими методологічним підходом системно-структурного аналізу і синтезу;

- визначення ефективності й тенденцій розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів через встановлення рівня дотримання кооперативних принципів діяльності; оцінку дій конкурентів – посередників; розрахунки показників ефективності (кількості, кількості учасників; вартості фондів і наданих послуг, їх співвідношення; ринкової частки; показників динаміки);

- оцінку використання маркетингових стратегій у діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів через їх поширення; способи реалізації товарної продукції; маркетингові канали збуту, їх динаміки й частки;

- визначення соціального середовища функціонування сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів та встановлення його особливостей через оцінку й діагностику ефективності діяльності фермерських господарств й особистих господарств населення як його основних складників;

набули подальшого розвитку:

- інноваційно-інвестиційні інструменти соціально-економічного розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів у вигляді інноваційно-інвестиційних й інвестиційних проектів; громадських фондів і приватних джерел грошових засобів їх фінансування; пільгового кредитування; приватно-державного партнерства;

- організаційно-економічні та мотиваційні механізми соціально-економічного розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів через посилення їх нормативно-правової, організаційно-економічної, соціальної та інформаційної складових;

- соціологізація діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів через розширення її напрямів від отримання вигоди для їх учасників до забезпечення продовольчої безпеки регіонів та країни; розширення їх можливостей як громадських організацій, так і до використання нових концепцій в управлінні – контролінгу, соціальної відповідальності, соціального менеджменту.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці та впровадженні пропозицій й практичних рекомендацій щодо поширення багатофункціональних, молочарських та страхових кооперативів; підвищення їх фінансово-економічної стійкості; поглиблення соціологізації на засадах соціальної відповідальності, державно-приватного партнерства та контролінгу в системному управлінні функціонуванням та розвитком.

Основні положення, висновки і пропозиції дисертаційної роботи доведено до рівня науково-методичних рекомендацій, які апробовано та прийнято до впровадження, що засвідчено відповідними актами і довідками. Результати дослідження, висновки та рекомендації, що містяться в дисертаційній роботі, схвалені та використовуються в практичній діяльності

Департаменту агропромислового розвитку Херсонської обласної державної адміністрації (довідка № 11-475/0/12/041.4.2 від 11.12.2018 р.), Каховської районної державної адміністрації (довідка № 17-01-25 від 17.01.2019 р.), СОК “Пан фермер” (довідка № 78 від 29.01.2019 р.) с. Кам’янка Каховського району Херсонської області, ОБСК “Південний союз” (довідка № 93 від 12.02.2019 р.) с. Чулаківка Голопристанського району Херсонської області, СОК “Асканія Нова” (довідка № 49 від 26.02.2019 р.) смт Асканія Нова Чаплинського району Херсонської області. Теоретичні й методичні положення впроваджені у навчально-науковий процес ДВНЗ “Херсонський державний аграрний університет” (довідка № 41/02 від 19.02.2019 р.) та Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка (довідка № 05-356 від 29.03.2019 р.).

Особистий внесок здобувача. Основні положення, висновки та пропозиції дисертаційного дослідження сформульовані та обґрунтовані автором самостійно. Вони спрямовані на вирішення завдань збереження організаційної структури та стійкого соціально-економічного розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. У спільних публікаціях використано тільки ті положення, висновки й результати, які належать особисто автору.

Апробація результатів дисертації. Підсумки наукового дослідження доповідались автором і схвалені на: Всеукраїнській науково-практичній Інтернет-конференції молодих учених, викладачів та студентів “Актуальні аспекти розвитку підприємств аграрної сфери: облік, аудит та фінансування” (Херсон, 25-26 листопада 2015 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції “Проблеми обліково-аналітичного забезпечення управління підприємницькою діяльністю” (Полтава, 25 листопада 2016 р.); Всеукраїнській науково-практичній Інтернет-конференції “Актуальні аспекти розвитку підприємств аграрної сфери: облік, аудит та оподаткування” (Херсон, 25-26 листопада 2016 р.); Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції “Облік, аналіз, аудит і оподаткування в умовах глобалізації економіки” (Ужгород, 21 квітня 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством” (Полтава, 20 квітня 2017 р.); Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції “Перспективи розвитку обліку, контролю і оподаткування в умовах глобалізації” (Херсон, 24-25 травня 2018 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів і молодих учених “Актуальні проблеми використання економічного потенціалу: держава, регіон, підприємство” (Бердянськ, 18-19 квітня 2019 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи відображено у 14 наукових працях загальним обсягом 4,3 ум. др. арк., у т.ч. у 5 статтях у наукових фахових виданнях (3,2 ум. др. арк.), 1 – у наукових періодичних виданнях інших держав, які включені до міжнародних науково-метричних баз, 1 колективній монографії та 7 тезах доповідей.

Структура і обсяг дисертації. Робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Дисертацію викладено на 215 сторінках друкованого тексту. Робота включає 25 таблиць, 37 рисунків, 3 додатки. Список використаних джерел складається з 183 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі **“Теоретико-методичні основи соціально-економічної діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів”** визначено сутність сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів та їх взаємозв’язків з суб’єктами господарювання на селі; обґрунтовано соціологізацію змісту й розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів; розроблено методичні засади оцінки рівня організаційно-економічної та фінансової стійкості кооперативів як системних утворень.

Перші обслуговуючі кооперативи у сільському господарстві з’явилися у другій половині ХІХ ст. у Європі та в Україні у т.ч. Вони виникли як спілки дрібних товаровиробників з метою об’єднання їх ресурсів та зусиль для створення кращих умов господарювання, технічного озброєння і виробництва й підтримки конкурентоспроможності на аграрних ринках. При цьому за особливостями організації та діяльності в сучасних умовах обґрунтовуються дві моделі розвитку кооперативів – європейська, орієнтована на взаємодопомогу й демократизацію сільських громад; американська, яка більш комерціалізована й направлена на досягнення економічних ефектів.

Згідно класичного трактування сільськогосподарських кооперативів, їх економічну основу складає спільна діяльність по забезпеченню виробничих інтересів, а соціальну – добровільна співпраця, взаємодопомога, самоврядування на селі, інформування й дорадництво. Найбільшого розвитку в Україні обслуговуюча кооперація набула у кінці ХІХ – на початку ХХ ст. Зокрема, у Таврійській губернії функціонувало 325 кооперативів, які об’єднували понад 3000 дрібних товаровиробників. Це були кредитні спілки, маслосироробні, зернові кооперативи, кооперативи із спільного використання техніки. Вони сприяли росту аграрного виробництва, підвищенню добробуту сільських жителів.

У сучасних умовах сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи (СОК) розуміються як неприбуткові об’єднання самостійних товаровиробників з метою отримання економічної вигоди. Засновані на засадах самоуправління, вони несуть також значне соціальне навантаження як школа демократії, саморозвитку, форма згуртування сільської громади та впровадження всебічних новацій. Також для них характерним є значний економічний потенціал взаємодопомоги. Основними видами СОК є

постачальницькі; переробні; маркетингові (заготівельно-збутові); сервісні.

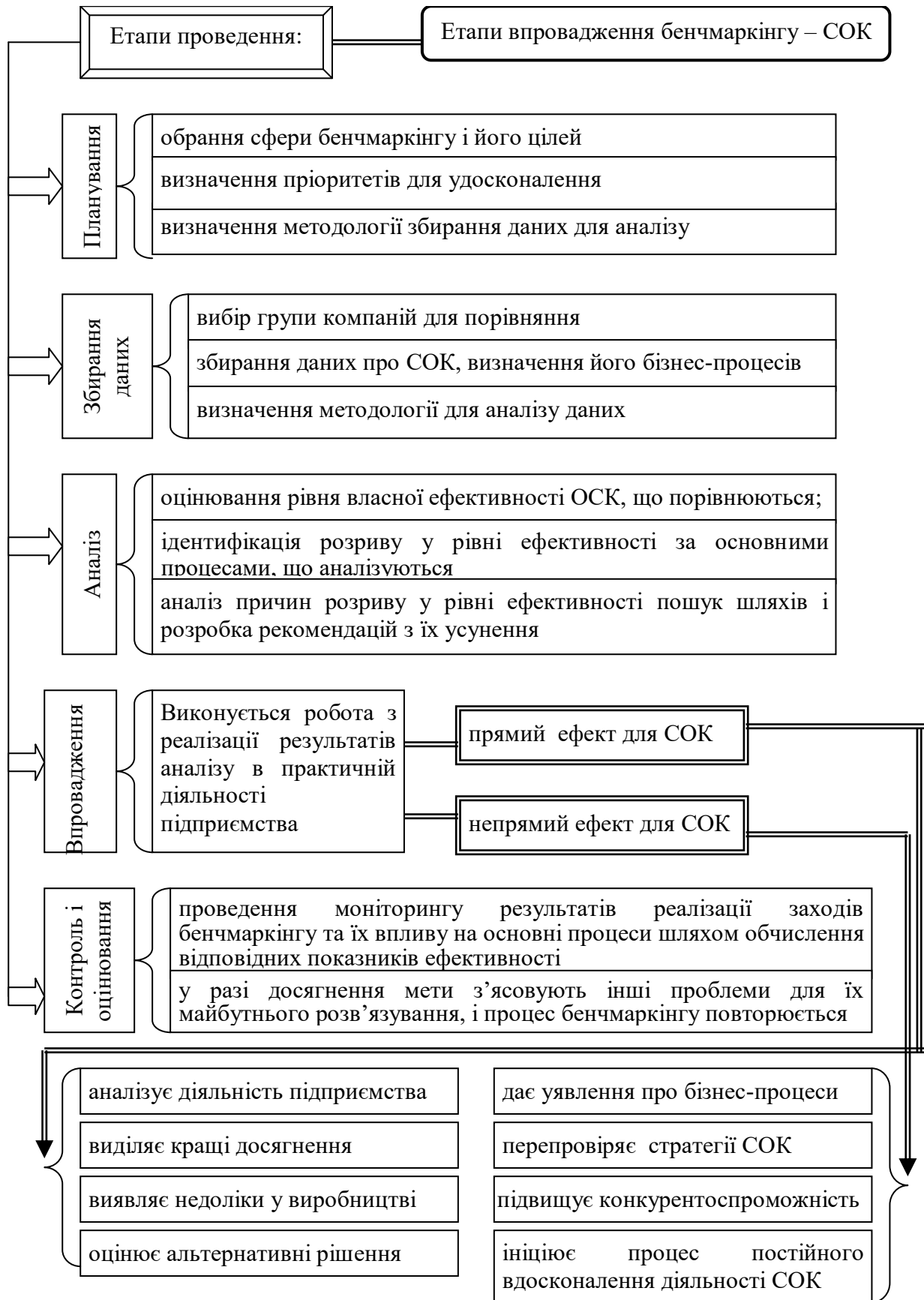
Необхідно зазначити, що обслуговуючим кооперативам було дозволено надавати послуги на сторону у розмірі 20,0% від загального обороту з метою раціонального використання наявних ресурсів та отримання додаткових коштів для додаткових виплат учасників. Проте це положення відмінили через зловживання й надмірну комерціалізацію діяльності. Також існують суперечності з податковими органами. У сукупності, це значно гальмує їх поширення та розвиток. В останніх уточненнях законодавства про кооперацію й оподаткування ці протиріччя були зняті, однак потенціал зростання все ще не відновлено.

Важливо вказати, що СОК не можна сприймати як громадські організації або клуби. Адже, на відміну від них, вони переслідують економічний інтерес. Очевидно, що це й не комерційна організація (власники одночасно є клієнтами), не посередник (реалізують власну продукцію своїх учасників) і не форма організації виробництва (всі учасники господарюють окремо, є юридично самостійними).

У будь-якому випадку СОК можна розглядати як соціально-економічні системи. Методичні засади оцінки ефективності їх розвитку та стійкості як організацій охоплюють традиційні методи – статистичний, монографічний, балансовий, причинно-наслідкових зв'язків. Їх можна узгодити у межах єдиного методологічного підходу – системно-структурного аналізу і синтезу. Встановлено, що вказані методи доцільно доповнити новими методами забезпечення та управління функціонування СОК, відповідним чином адаптованими до їх специфіки – бюджетування, управління прибутком, бенчмаркінгу.

При цьому прийоми бенчмаркінгу заслуговують на особливу увагу. Бенчмаркінг означає поліпшення результатів розвитку на основі всебічного вивчення діяльності аналогічних організацій з метою використання їх кращого досвіду або уникнення їх помилок і проблем та побудови ефективної стратегії функціонування на перспективу. Як універсальний метод управління, бенчмаркінг охоплює наступні види: внутрішній, зовнішній, конкурентний, галузевий, міжгалузевий, стратегічний, оперативний. Також він характеризується певними етапами впровадження (рис. 1).

Впровадження бенчмаркінгу – СОК не повинно використовуватися одноразово. Наведені етапи впровадження повинні бути постійним процесом у його діяльності. Це дасть змогу підвищити ступень задоволення потреб споживачів за рахунок підвищення якості продукції та послуг, скорочення терміну доведення товарів до місця придбання, підвищення якості обслуговування клієнтів; зміцнення ринкового потенціалу підприємства; втілити нові ідеї та інноваційні рішення у діяльність СОК. Крім того, в ринкових умовах господарювання та інтеграції України до ЄС викликає у всіх суб'єктів господарювання необхідність всебічного і детального дослідження найкращих досягнень у втілення їх у власну діяльність.

Рис. 1. Етапи впровадження бенчмаркінгу – СОК

У другому розділі “Ефективність функціонування та управління

сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів” проаналізовано типологію, спеціалізацію сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів та їх місце у структурі агробізнесу й розвитку сільських територій; здійснено оцінку маркетингових стратегій розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів; визначено особливості соціального середовища функціонування сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів.

Встановлення спільних та відмінних рис сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів або СОК дозволило здійснити їх типологію та визначити структуру діяльності. Їх основними функціонально-виробничими типами визначені виробничо-збутові, постачальницькі, багатофункціональні та ін. В свою чергу, вони поділяються за ознаками спеціалізації більш детально. Необхідно зазначити, що антиподами обслуговуючих кооперативів, які всіяко намагаються перешкодити діяльності й спричинити їх згорання, є посередники. Також це порушення основоположних принципів діяльності самими кооперативами (табл. 1).

Таблиця 1

Дії, що спричиняють перехід обслуговуючих кооперативів у комерційні структури

Порівняльна характеристика	Корпорації		Дії, що спричиняють перехід обслуговуючого кооперативу в комерційну організацію
	Орієнтовані на інвестора	Кооперативні	
Хто використовує послуги	Як правило, клієнти, які не є власниками	Як правило, клієнти – власники	Збільшення частки клієнтів, які не є власниками
Хто є власником продукції	Акціонери	Клієнти-члени	Передача частини власності клієнтам, які не є членами кооперативу
Хто має право голосу	Власники акцій	Клієнти-члени	Надання прав голосу асоційованим членам, не членам кооперативам, або виконавчому директору
Принцип голосування	Пропорційно кількості голосуючих акцій	Один член – один голос	Перехід на пропорційне голосування, голосують клієнти, які не є членами кооперативу
Хто визначає політику підприємства	Власники голосуючих акцій і виконавчі директори	Клієнти і правління кооперативу	Вирішальним є голос клієнтів, які за своїм статусом не можуть бути членами кооперативу
Обмеження доходу на вкладений ним капітал	Немає	Регулюються правлінням	Зняття обмежень, орієнтація на отримання максимального прибутку
Хто розпоряджується фінансовими результатами діяльності	Акціонери, пропорційно кількості акцій	Клієнти, пропорційно ступеня користування кооперативом	Клієнти, які не є членами кооперативу

підприємства			
--------------	--	--	--

На даний час в Україні, за різними оцінками, налічується від 1207 до 1286 сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів або 4-5 одиниць на одну адміністративну область. Проте навіть з цієї вкрай незначної кількості реально функціонує лише 735 або 59,9% загальної кількості. З них найбільше припадає на багатофункціональні – 40,5%; заготівельно-збутові – 20,3; з надання інших послуг – 13,7%. У структурі зареєстрованих за спеціалізацією переважають молочарські – 23,5%; з обробітку землі і збирання урожаю – 20,3; плодоовочеві – 8,5% (табл. 2). Натомість є зовсім мало м'ясних – лише 40 одиниць або 3.3%. Це говорить про викривлену структуру обслуговуючих кооперативів, як і аграрного виробництва загалом.

Таблиця 2

Кількість сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів за напрямками та видами діяльності*

(станом на 01 січня 2019 року)

Напрямок діяльності	Кількість зареєстр., всього, од	За видами діяльності, од				
		переробні	загот.- збутові	постач.	інші	багатофункц.
З обробітку землі та збирання врожаю	246	9	14	4	37	180
Молочарські	284	9	159	4	12	102
М'ясні	40	3	9	0	7	12
Плодоовочеві	102	2	41	8	11	39
Зернові	47	7	12	1	5	24
Інші	298	11	27	6	106	156
Всього, од	1207	41	262	23	178	513
Частка з усіх зареєстр. діючі, %	57,9	61,0	56,9	69,6	56,7	58,1

*Дані Державної служби статистики України і Міністерства аграрної політики та продовольства України, 2018 р.

Встановлено, що ефективність функціонування та розвиток СОК характеризують позитивні тенденції за показниками збільшення кількості, учасників і працівників; обсягів реалізованої продукції. Проте величина фінансових фондів характеризується значними коливаннями та є нестійкою (табл. 3). Тому підвищення ефективності їх функціонування має ґрунтуватися на використанні маркетингових стратегій розвитку та інших інноваційних чинників діяльності. Маркетингові стратегії передбачають всебічний моніторинг, аналіз та оцінку аграрних ринків, правильне позиціонування товарної продукції, формування ділового іміджу та високої репутації обслуговуючих кооперативів.

Незважаючи на очевидні перевага, маємо тільки поодинокі приклади втілення маркетингових стратегій у кооперативний рух. Так, маркетингова група “Широкє” у Скадовському районі, ОБСК “Південний союз” у

Голопристанському налагодили збут плодів і ягід на внутрішній споживчий ринок, у Польщу та Швецію. Це дозволяє їх членам економити 50,0-55,5% на витратах реалізації.

Таблиця 3

Динаміка розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Україні*

Рік	К-ть кооперативів	К-ть членів кооперативу, осіб	К-ть працюючих у СОК, осіб	Отримано за рік фін. підтримки з місцевого бюджету, тис. грн.	Обсяг сплачених податків, зборів, тис. грн.	Розмір пайового фонду, тис. грн.	Наявність основних засобів тис. грн.	Наявність активів на початок року, тис. грн.	Отримано коштів від реалізації продукції, тис. грн.
2013	1035	25839	2068	1051,2	7837,6	23481,8	154934	0	77762,9
2014	928	29998	2401	1814	21168,9	41600,4	114339	44789,2	196238
2015	949	26515	1497	1274,5	16174,5	36008,6	77198,8	37444,8	87113,6
2016	1017	23520	1519	995,2	5952,6	87627,9	74939,5	38563,1	81694,1
2017	1073	24818	1636	3438,7	13981,5	26263,3	91449,2	54498,4	109624,2
2018	1207	25736	1742		14635,5	28936,5	91896,3	54689,3	122896,1

*Дані Державної служби статистики України і Міністерства аграрної політики та продовольства України, 2018 р.

Серед видів маркетингової діяльності, яка здійснюється в кооперативах, 45,0% із них проводять недиференційований маркетинг на всьому ринку; 21,0% здійснює сегментування ринку; третина діє, виходячи із ситуації. Продукцію на ринку вони позиціонують за рахунок забезпечення певних її переваг (33,0% кооперативів), дефіциту певної продукції на ринку (23,0% кооперативів) або ж зовсім не позиціонують (44,0% кооперативів). Серед каналів постачання ресурсів і збуту продукції на прямі канали “кооператив – споживач”, “кооператив – постачальник” припадає 23,0%, на інтегрований канал (з переробними підприємствами, мережею магазинів і громадського харчування) – лише 22,0%, а близько половини – на канал “кооператив – торговий посередник”. Наразі, тільки 1/3 сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів проводить самостійну маркетингову політику.

Встановлено, що соціальне середовище організації й послідууючої діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів формують фермерські господарства й особисті господарства населення. Кількість фермерських господарств на даний час становить 34137 од. Ними обробляється значна земельна площа (4580 тис. га) та виробляється 21743 млн. грн. продукції. Велику продуктивність демонструють й особисті та домашні господарства населення. Нині у країні налічується близько 4,1 млн. особистих селянських господарств, у користуванні яких знаходиться 6175,6 тис. га землі,

що дозволяє їм виробляти переважну частину валової продукції сільського господарства (108,6 млн. грн.), зокрема: картоплі, овочів, плодів і молока. Незважаючи на такі високі показники, вказана категорія господарств не має належних прибутків та фінансових результатів господарювання. Це пояснюється обмеженим доступом до ринків реалізації продукції через малі її партії, невідповідність стандартам, недобросовісну конкуренцію. У цих умовах діяльність сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів є необхідною.

Враховуючи спеціалізацію фермерських господарств та інших малих форм господарювання на рослинництві, з метою розвитку тваринництва доцільно розвивати молочарські та інші спеціалізовані у цьому напрямі кооперативи. Проте їх кількість є вкрай недостатньою. Також, враховуючи велику кількість дрібних орендодавців – власників домогосподарств, необхідно розвивати страхові кооперативи за японським прикладом. З огляду на нестійке фінансово-економічне становище малих агроутворень, велике значення має збільшення кредитних спілок на селі. Їх діяльність зможе спонукати прискорення впровадження інновацій у малому агробізнесі та його соціально-економічне зростання.

У третьому розділі **“Напрями, інструменти та механізми соціально-економічного розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів”** розроблено інноваційно-інвестиційні інструменти забезпечення соціально-економічної ефективності та фінансової стійкості сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів; обґрунтовано організаційно-економічний та мотиваційний механізми соціально-економічного розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів; визначено напрями удосконалення міжгосподарських відносин та посилення соціологізації розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів.

Соціально-економічний розвиток сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів ґрунтується на використанні сукупності інноваційно-інвестиційних інструментів. Це пов'язано з тим, що їх діяльність має ґрунтуватися на використанні сучасного обладнання, техніки, сховищ, холодильників. Придбання або будівництво вказаних об'єктів реалізується у формі інноваційно-інвестиційних та інвестиційних проектів. Тому СОК мають місцеве значення для організації та розвитку сільських територій свого розміщення, а також загальнодержавне як складники інфраструктури аграрних ринків.

Проте реалізація інноваційно-інвестиційних проектів розбудови кооперативів має значні фінансові труднощі через статус їх неприбутковості, отже неефективності діяльності й менеджменту, плато- й кредитоспроможність, - на думку потенційних кредиторів та/або інвесторів. Крім того, спостерігається значний часовий лаг між початком інвестування та окупністю й поверненням інвестицій. З цією метою доцільно збільшити пайові внески та використовувати гарантійні зобов'язання членів кооперативу, а також інші елементи механізму господарювання (рис. 2).

Фінансово-інвестиційне забезпечення перспективного розвитку

сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів не тільки сприятиме зростанню їх фінансово-економічної стійкості та ефективності діяльності, але й швидкому ознайомленню сільських жителів з інноваціями, їх впровадженням та прогресу на селі. Джерелом інвестицій можуть бути кошти учасників кооперативів, приватних осіб, кредитних спілок, держави. Інноваційно-інвестиційні проекти соціального спрямування доцільно здійснювати з використанням інструментів державно-приватного партнерства, соціальної відповідальності.

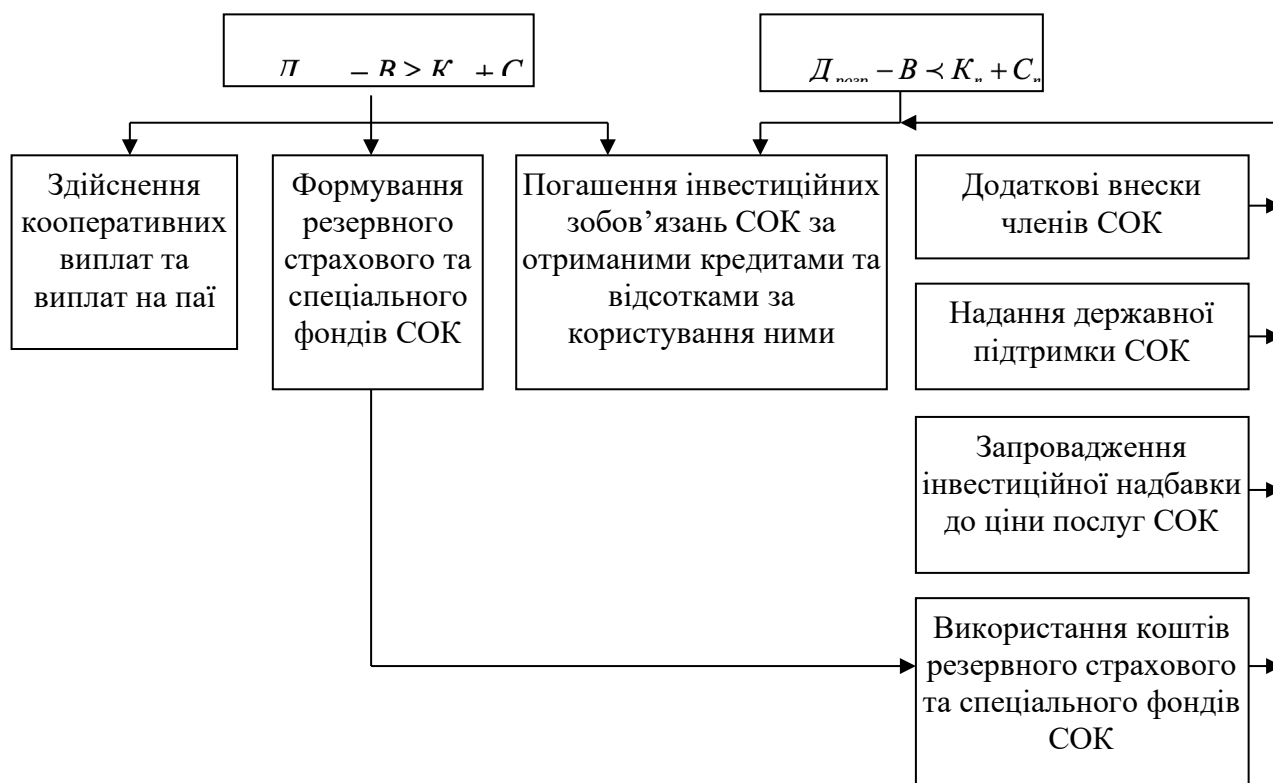

Рис. 2. Схема коригування організаційно-економічного механізму фінансового забезпечення проекту організації діяльності СОК

Удосконалення організаційно-економічного та мотиваційного механізмів функціонування СОК пов'язане з посиленням їх нормативно-правової, організаційно-економічної, соціальної та інформаційної складових. При цьому на селі функціонують принаймні 3 групи (види) кооперативних утворень, які мають спільну кооперативну сутність, але дещо різні функції у процесі аграрного відтворення (табл. 4).

Як показують їх функціональні моделі, виробничі направлені безпосередньо на виробництво, отримання товарної продукції та прибутків. Обслуговуючі забезпечують виробництво та підвищення добробуту своїх членів. Споживчі сприяють забезпеченню соціальних проектів на селі для всіх мешканців, власників домогосподарств. В жодному разі їх не можна вважати конкурентами, лише брати прийнятні принципи для впровадження. Розвиток організаційно-економічного механізму господарювання пов'язаний з посиленням соціологізації діяльності СОК, яка обґрунтовується нами на

перспективу. Так, кооперативи мають змогу допомагати найбільш незахищеним сільським жителям. Також вони можуть брати участь у соціальних проектах сільських громад з метою забезпечення продовольчої безпеки.

Таблиця 4

Функціональні моделі кооперативних утворень та відмінності в організаційно-економічних механізмах їх функціонування

Кооперативи		
виробничий	обслуговуючий	споживчий
Діяльність кооперативу		
Виробництво та реалізація продукції	Надання різноманітних послуг, що необхідні членам для їх власних господарств	Діяльність щодо забезпечення особистого споживання пайовиків
Участь членів у діяльності кооперативу		
Особиста трудова участь членів, що отримують плату за працю в кооперативі	Праця на власних господарствах і отримання від них доходу	Особиста трудова участь членів, що отримують дивіденди від кооперативу
Майно кооперативу		
Кооператив володіє засобами виробництва, землями та є власником продукції. Об'єктом власності є майно членів кооперативу – основні та обігові кошти	Кооператив має матеріальну базу, що потрібна для ведення його діяльності; не володіє землями, сільськогосподарською продукцією – це залишається власністю кожного члена	Кооператив володіє майном, що призначене для невиробничого споживання (предметами споживання)
Мета діяльності		
Отримання прибутку (доходу)	Надання членам послуг, що сприяють підвищенню їх власного доходу	Коллективне забезпечення економічних і соціальних інтересів членів

При цьому великі агрохолдинги, держава можуть здійснювати товарне кредитування діяльності СОК та гарантувати збут їх продукції. Ефективним інструментом управління соціологізації має бути контролінг. Саме він дозволяє знайти й доцільно використати фінансові й інші ресурси СОК, визначити центри відповідальності за роботу.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі отримано нове вирішення складної наукової проблеми збереження організаційної стійкості та формування напрямів соціально-економічного розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. Це дозволяє зробити наступні висновки теоретичного, методичного та прикладного характеру:

1. Сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи мають понад 150-річну історію розвитку у Європі та в Україні і зарекомендували себе як дієва форма організації дрібних товаровиробників та підвищення їх

конкурентоспроможності на аграрних ринках. Відомі дві моделі обслуговуючих кооперативів – європейська з чітко вираженою соціальною направленістю та американська економічно орієнтована. Проте в сучасних умовах господарювання й соціальна, й економічна складові кооперативної діяльності мають бути однаково важливими.

2. Сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи розуміються як добровільні об'єднання самостійних товаровиробників, які характеризуються економічними та соціальними аспектами діяльності, мають спеціалізацію та певні види, принципи й напрями діяльності. Статус неприбутковості підтримується на законодавчому рівні, проте вступає в певні протиріччя з податковими вимогами. Це, певною мірою, знижує потенціал їх розвитку.

3. Методичні засади оцінки розвитку та організаційної стійкості сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів та управління ними передбачають поєднання традиційних та новітніх методів. Серед останніх переваги у доступності й результативності належить бенчмаркінгу. Сполучення його різноманітних видів дозволяє запропонувати кращі стратегії розвитку СОК.

4. Модель сучасного аграрного сектору України після трансформаційних процесів реформування характеризується наявністю різноманітних форм сільськогосподарського виробництва, що мають різні цілі функціонування, володіють та розпоряджаються якісно та кількісно різноманітним набором засобів виробництва та предметів праці, забезпечуючи при цьому багатоукладність економіки. У результаті трансформаційних перетворень в аграрному секторі економіки України було утворено систему господарських суб'єктів ринкового спрямування на основі, переважно, їх двох груп: сільськогосподарських підприємств і господарств населення. За оцінками, із загальної кількості зареєстрованих СОК реально здійснюють господарську діяльність лише 735 (610 у 2017 р.), або 59,9 % загальної кількості. За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, членами діючих кооперативів станом на 01 січня 2017 р. були близько 24,8 тис. осіб. Завдяки цьому на селі створено 1636 постійних робочих місць (у середньому більше двох працюючих у кооперативі).

5. Маркетингові стратегії у діяльності та розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів дозволяють встановлювати належні ціни реалізації й підвищувати конкурентоспроможність своїх членів – дрібних товаровиробників; формувати великі партії товарної продукції для внутрішнього та зовнішніх аграрних ринків; сприяють створенню середнього класу на селі й вихованню підприємницької ініціативи у сільських жителів, їх згуртуванню. Маркетинг застосовують переважно постачальницько-збутові, молочні та плодоовочеві й плодоягідні обслуговуючі кооперативи. Проте їх представництво на ринку відносно обсягів виробництва та інших учасників процесу реалізації є вкрай недостатнім та потребує збільшення.

6. Соціальне середовище організації та функціонування сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів формують фермерські та селянські господарства, домашні господарства та загалом сільське населення,

яким вони можуть надавати свої послуги, якщо це передбачене статутом. В свою чергу, їх розвиток сприятиме забезпеченню фінансової стійкості вказаних агроутворень, підвищенню зайнятості та добробуту сільських жителів, виконанню соціальних проектів для сільських територій, формуванню середнього класу на селі. Встановлено, що серед традиційних сільськогосподарських кооперативів пріоритет має бути наданий молочарським для розвитку тваринництва, без якого ефективність аграрного виробництва, раціональне використання ресурсів, продовольча безпека уявляються не можливими. Також їх необхідно доповнити кредитними спілками, страховими кооперативами.

7. Організація та розвиток СОК повинні спиратися на інноваційно-інвестиційні інструменти. Вони представлені інноваційно-інвестиційними та інвестиційними проектами; пільговим кредитуванням і приватним фінансуванням; державно-приватним партнерством при вирішенні соціальних проблем сільських територій. При цьому вони мають локальне (місцеве) й загальнодержавне значення.

8. Встановлено, що з метою посилення фінансово-економічної стійкості та підвищення ефективності СОК необхідно удосконалювати організаційно-економічний та мотиваційний механізми їх функціонування. Особливо це стосується нормативно-правової, організаційно-економічної, соціальної та інформаційної складових. Необхідне зважене їх використання в управлінні формуванням ресурсів і капіталу, діяльністю, фінансами та витратами, виході на аграрні ринки. Мотивувати участь сільських товаровиробників у СОК мають їх ефективність, підвищення добробуту й соціального статусу їх членів.

9. Визначено напрями соціологізації розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів: допомога всім мешканцям села на засадах соціальної відповідальності; участь у соціальних проектах сілких громад, забезпеченні продовольчої безпеки на засадах державно-приватного партнерства і соціального менеджменту та контролінгу.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Репілевська О.Ю. Взаємозв'язки сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів з іншими суб'єктами господарювання. *Розвиток економічних та фінансових відносин й обліково-аналітичного забезпечення функціонування підприємницьких структур*: колективна монографія. За заг. редакцією Н.С. Танклевської. Херсон: Айлант, 2016. С. 101-108.

Статті у наукових фахових виданнях:

2. Скрипник С.В., Репілевська О.Ю. Державні важелі впливу на розвиток сільськогосподарської обслуговуючої кооперації. *Таврійський науковий вісник*: зб. наук. праць. Вип. 96. Херсон: Айлант, 2016. С. 96-102. *Особистий внесок: розглянуто місце сільськогосподарської обслуговуючої кооперації у аграрному секторі економіки України шляхом застосування важелів державного регулювання.*

3. Репілевська О.Ю. Типологія, особливості функціонування, принципи управління розвитком сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2019. № 4 (21). Режим доступу: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/21_2019/51.pdf

4. Репілевська О.Ю. Інноваційно-інвестиційні інструменти забезпечення соціально-економічної ефективності та фінансової стійкості сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія "Економіка і менеджмент"*. Вип. 6 (76). Суми: СНАУ. 2018. С. 137-142

5. Репілевська О.Ю. Інституційне забезпечення управління діяльністю сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. *Агросвіт*. 2019. № 15. С. 39-44.

6. Репілевська О.Ю. Організаційно-економічний механізм соціально-економічного розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія "Економіка і менеджмент"*. Вип. 6 (76). Суми: СНАУ. 2018. С. 92-97

У зарубіжних та вітчизняних періодичних виданнях, включених до міжнародних науково-метричних баз:

7. Repilevska O.Yu. Marketing strategies for agricultural service development cooperatives. *Socio-Economic Prospects: Collection of scientific articles*. Dingo Publishing, Melbourne, Australia, 2019. С. 51-54.

Матеріали конференцій:

8. Репілевська О.Ю. Соціально-економічна складова розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації. *Актуальні аспекти розвитку підприємств аграрної сфери: облік, аудит та фінансування: матер. IV Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. молодих учених, викладачів та студентів, 25-26 листопада 2015 р.* Херсон: ХДАУ, 2015. С. 208-221.

9. Репілевська О.Ю. Соціальне середовище сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. *Проблеми обліково-аналітичного забезпечення управління підприємницькою діяльністю: матер. Всеукр. наук.-практ. конф., 25 листопада 2016 р.* Полтава, ПДАА, С. 142-144.

10. Репілевська О.Ю. Питання взаємоузгодження неприбуткового статусу сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. *Актуальні аспекти розвитку підприємств аграрної сфери: облік, аудит та оподаткування: матер. V Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф., 25-26 листопада 2016 р.* Херсон: ХДАУ. С. 205-206.

11. Репілевська О.Ю. Законодавчий аспект діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством: матер. III Міжнар. наук.-практ. конф., 20*

квітня 2017 р. Ч. 2. Полтава: РВВ ПДАА, 2017. С. 104-108.

12. Репілевська О.Ю. Наукова періодика: етапи становлення сільськогосподарської обслуговуючої кооперації на півдні України. *Облік, аналіз, аудит і оподаткування в умовах глобалізації економіки: тези доп. I Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф., 21 квітня 2017 р.* Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2017. С. 280-283.

13. Репілевська О.Ю. Використання бенчмаркінгу у методиці досліджень сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. *Перспективи розвитку обліку, контролю і оподаткування в умовах глобалізації: матер. Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. 24-25 травня 2018 р.* Херсон: ДВНЗ «ХДАУ», 2018. С. 298-299.

14. Репілевська О.Ю. Формування маркетингових систем у структурі та механізмах функціонування сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. *Актуальні проблеми використання економічного потенціалу: держава, регіон, підприємство: матер. VIII Всеукр. наук.-практ. конф. студентів і молодих учених, 18-19 квітня 2019 р.* Київ: Талком, 2019. С. 203-204.

АНОТАЦІЯ

Репілевська О.Ю. Соціально-економічний розвиток сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Харківський національний технічний університет сільського господарства ім. Петра Василенка, Харків, 2019.

У дисертаційній роботі визначено сутність сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів та їх взаємозв'язків з суб'єктами господарювання на селі; обґрунтовано соціологізацію змісту й розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів; розроблено методичні засади оцінки рівня організаційно-економічної та фінансової стійкості кооперативів як системних утворень. Проаналізовано типологію, спеціалізацію сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів та їх місце у структурі агробізнесу й розвитку сільських територій; здійснено оцінку маркетингових стратегій розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів; визначено особливості соціального середовища функціонування сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. У дисертації розроблено інноваційно-інвестиційні інструменти забезпечення соціально-економічної ефективності та фінансової стійкості сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів; обґрунтовано організаційно-економічний та мотиваційний механізми соціально-економічного розвитку сільськогосподарських обслуговуючих

кооперативів; визначено напрями удосконалення міжгосподарських відносин та посилення соціологізації розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. Обґрунтовано концептуальні засади посилення соціальної складової у діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів як такої, яка зосереджується на питаннях впровадження інновацій і знань, особистісного росту учасників, співпраці і взаємодопомоги. Визначено дефініції “сільськогосподарський обслуговуючий кооператив”, яке, крім традиційного тлумачення як неприбуткової організації, розширено складовими “соціальне об’єднання самостійних власників”, “форма гарантованого самозабезпечення послугами учасників”, “економічний потенціал співпраці”. Ідентифіковано ефективність й тенденції розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів через встановлення рівня дотримання кооперативних принципів діяльності; оцінку дій конкурентів – посередників; розрахунки показників ефективності. Окреслено інноваційно-інвестиційні інструменти соціально-економічного розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів у вигляді інноваційно-інвестиційних й інвестиційних проектів; громадських фондів і приватних джерел грошових засобів їх фінансування; пільгового кредитування; приватно-державного партнерства.

Ключові слова: сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи, соціально-економічний розвиток, організаційно-економічний механізм, маркетингові стратегії, соціологізація, спеціалізація, інноваційно-інвестиційні інструменти, фінансова стійкість.

SUMMARY

Repilevska O.Yu. Socio-economic development of agricultural service cooperatives. – Manuscript.

The thesis for the degree of candidate of economic sciences, specialty 08.00.04 – economics and management of enterprises (by economic activity). – Kharkiv Petro Vasylenko National Technical University of Agriculture, Kharkiv, 2019.

The dissertation defines the essence of agricultural service cooperatives and their relationship with rural entities; sociologization of the content and development of agricultural service cooperatives is substantiated; methodological foundations for assessing the level of organizational, economic and financial stability of cooperatives as system entities have been developed. The typology, specialization of agricultural service cooperatives and their place in the structure of agribusiness and rural development are analyzed; assessment of marketing strategies for the development of agricultural service cooperatives; the peculiarities of the social environment of

functioning of agricultural service cooperatives are determined. The dissertation elaborates innovative and investment tools for ensuring socio-economic efficiency and financial sustainability of agricultural service cooperatives; Organizational-economic and motivational mechanisms of socio-economic development of agricultural service cooperatives are substantiated; directions of improvement of inter-economic relations and strengthening of sociologization of development of agricultural service cooperatives are defined. The conceptual principles of strengthening the social component in the activities of agricultural service cooperatives as such, which focuses on the issues of innovation and knowledge implementation, personal growth of participants, cooperation and mutual assistance, are substantiated. The definitions of "agricultural service cooperative" are defined, which, in addition to the traditional interpretation as a non-profit organization, are expanded by the components "social association of independent owners", "form of guaranteed self-sufficiency of services of participants", "economic potential of cooperation". The efficiency and tendencies of the development of agricultural servicing cooperatives were identified through establishing the level of observance of the cooperative principles of activity; evaluation of the actions of competitors - intermediaries; performance metrics. The innovative-investment instruments of socio-economic development of agricultural servicing cooperatives in the form of innovation-investment and investment projects are outlined; public funds and private sources of funding; preferential lending; private-public partnership.

Key words: agricultural service cooperatives, socio-economic development, organizational and economic mechanism, marketing strategies, sociology, specialization, innovation-investment instruments, financial stability.

Підписано до друку 19 вересня 2019 р. Формат 60x84/16.
Папір 80 г/м². Гарнітура Times New Roman.
Друк офсетний. Обсяг: 0,9 ум.-друк. арк.; 0,9 обл.-вид. арк.
Наклад 100 прим. Замовлення № 335.

Видавництво ТОВ «Щедра садиба плюс»
Свідоцтво суб'єкта виробничої справи:
серія ДК № 4666 від 18.12.2013 р.
61052, Україна, м. Харків, вул. Ярославська, 11
(057) 754-49-42

Надруковано у ТОВ «Смугаста типографія»
Україна, 61002, Харків, вул. Чернишевського, 28а.

«Zebrine printing office» Ltd